

УДК 339(497.11:470)"18"

DOI <https://doi.org/10.31212/zradova.17.rusijaisrbija.pop.167-171>

Др Никола Б. ПОПОВИЋ

Редовни члан Академије наука и умјетности
Републике Српске
nikola.popovic@mail.ru

Др Никола ПОПОВИЧ

Действительный член Академии наук и искусств
Республики Сербской

Трговина између Србије и Русије крајем 19. века Товарооборот между Сербией и Россией в конце XIX века

Трговина између две државе без обзира на њихову величину зависи од карактера њихових економија. Подударност структура привреда одређивала је обим размене, објективан чинилац размене јесте развијеност привредних грана, које производе огромну количину роба неопходних за свакодневни живот свих друштвених слојева. Аграрни карактер привреда Србије и Русије ограничавао је њихову трговину. Тек са почетном индустријализацијом, са настанком индустријских, прерађивачких предузећа способних да произведу огромне количине роба за широку потрошњу дошло је до повећања размене. Потражња је разуме се, зависила од куповне моћи државе (војска, здравство, просвета, држ. апарат), њеног становништва и потрошачког менталитета, тада, приметног само код богатог слоја.

Удаљеност Србије и српског народа од Русије, слабе (и скупе) саобраћајне везе, непостојање самосталне националне државе (код Срба), агресивни економски експанзионизам германских царстава – битно су одређивали свеукупне односе Срба и Русије, па сходно томе и трговине. Кад кажем Срба мислим на све оне који су вековима живели у саставу Турске и Хабзбуршког царства. Српска колонија у Трсту и поједини градови Боке Которске одржавали су везе са Руском империјом.

Увоз–извоз држава показатељ је обима и структуре општег појма – трговина, који истовремено показује и моћ одређених економија у целини и привредних грана понаособ. Средином 19. века просечна вредност извоза из Србије била је око 58 милиона гроша, а увоза 48 милиона гроша. После Берлинског конгреса (1878) и стицања независности Србије створени су повољни услови за јачање привреде, изградњу државне администрације, досељавање људи из суседних држава, демографски раст и повећање броја радно способних људи. Подсећам да је државна територија Србије повећана за 10.307 км², а становништво је увећано за 303.097 лица. А када је реч о привреди вреди се опет подсетити и на број пореских глава новоослобођених округа.

У другом полугођу 1881. године пореских глава у било је:

нишки округ	23.956
пиротски округ	13.165
врањски округ	11.938
топлички округ	8.766
<hr/>	
Свега:	57.825

На успостављање трговинских односа између држава, њихово јачање утичу и политички (дипломатски) односи. Јануара 1879. године Србија је имала дипломатска заступништва (та реч је употребљавана у извору) у Бечу, Букурешту и Цариграду, а вршене су припреме за отарање у Атини, Берлину, Лондону, Паризу, Петрограду, Риму, Софији и Цетињу. Дакле, постојала су три посланства, а планирано је још осам.

Саобраћај у целини, а посебно железница, благотворно су утицали на привредни раст и општи цивилизацијски напредак. За 30 година (1884–1914) у Србији је изграђено 1.664 км железничке пруге. Године 1897. превезено је 296.492 тона робе, а 1908. године 700.664 тона.

Модерна Србија све до седамдесетих година 19. века није имала свој новац. У употреби су били углавном турски грошеви, чаршијски грошеви и аустријски (цесарски) дукати (у руским изворима, ако се не варам – червонци). По једном извору у Србији су биле у оптицају 43 врсте новца. Први закон о ковању бакарног новца донет је 1868. године. Маса новца била је мала; године 1884. вредност је била

492.000 динара, а крајем века 24,6 милиона динара, а уочи рата 1914. године 114,3 милиона динара.

Привредни односи између Србије и Русије крајем 19 и почетком 20. века углавном се могу пратити на финансијском и трговинском колосеку, при чему би требало да овај први повољно утиче на други.

Први зајам који је Србија добила од Русије закључен је 4. августа 1867. године.¹ Износ је био 100.000 дуката (у руском извору: австријске червонци). Годишња отплата била је 6.000 дуката на име интереса и 2.000 дуката на име отплате главнице (у руском извору: капиталног долга). Курс у Амстердаму августа 1868. године био је: 1 червонац = 3 рубаља 51 копејки.

Други зајам у свему истоветан са првим закључен је исте (1867) године 27 (15) децембра. У изворима оба зајма се воде као један.

Следећи зајам одобрен је 9. августа 1878. године на 25 година у Петроградској међународној банци у износу од 2.130.000 рубаља. Годишња отплата била је 128.548³⁵ рубаља, тј. 7%. Зајам је узет за ратне потребе.

Вољом руског цара Александра III израженом 19. марта 1890. године отплата зајма из 1867. године била је одгођена на 5 година. Ово је урађено с циљем да се на тај начин ослобођени 80.000 дуката уложи у изградњу железничке пруге од Радујевца (на Дунаву) преко Неготина до Ниша. Сврсисходност изградње ове пруге видела се у привредној (трговачкој) и стратешкој (војнооперативној) сфери.

Руски цар, опет лично, одобрио је нови зајам Србији 25. јуна 1890. године. Износ је био милион рубаља, а интерес 6%, а отплата 3% главнице. Зајам је био намењен за куповину војног материјала.

Следеће 1891. године, јуна месеца, од Русије је добијен зајам у износу 2.000.000 динара (одговара износу 2.000.000 франака), а намена му је била у финансирању регулисања односа између српске државе и краља Милана (одрицање права члана владарског дома и удаљавање из земље). Дакле, зајам је добијен за политички посао.

У Архиву за спољну политику Русије у Москви нашао сам списак зајмова (укупно 16), које је Србија добила од Русије, Француске, Немачке, Аустроугарске. Списак носи датум 1. јануар 1895. године. То значи да је руска влада имала извештај увид у финансије Србије.

1 Сви датуми су по ст. календару.

После Берлинског конгреса створени су повољнији услови за развитак спољне трговине. У периоду 1872–1875. године просечна вредност те трговине била је 67 милиона динара, а у времену 1879–1882. године 84,5 милиона динара. Позитиван биланс (извоз-увоз) био је током последње две деценије 19. века. Тако 1888. године извоз је био 52,1 милиона динара а увоз 97,49; 1895. године – 60,58 : 39,42; 1901. године – 59,98 : 40,02 (по српском извору).

Главна ставка извоза била је стока (свиње, говеда), а на крају века производи ратарства и повртарства. У периоду 1896–1905. године пољопривредни производи чинили су 90,16% од целокупног извоза Србије.

Поставља се питање ко су све били трговински партнери Србије и које место је у томе заузимала Русија? Одавно је познато да је Аустроугарска (њени трговци) била главни купац српске робе, али и њен препродавац. Учешће Русије било је веома скромно; у времену 1879–1883. године нису саопштавани званични подаци. Карактеристика размене са Русијом била је у томе да је руски извоз у Србију надмашивао увоз српске робе. Главна руска роба био је петролеум, слана риба, чај, кожа.

Трговина између Србије и Русије, без обзира на обим била је регулисана следећим документима.

1. Привремена трговачка конвенција са царском руском владом од 19. маја 1879. године.

2. Привремена трговинска погодба између Србије и Русије 21. јануара 1880. године.

3. Закон о трговинском и пловидбеном уговору између Србије и Русије од 15. октобра 1893. године. Овај закон, тј. уговор био је на снази до 27. фебруара 1907. године. Његов чл. 1 гласи: „Српски поданици у Русији и руски поданици у Србији вазда ће се сматрати и са њима ће се поступати као са члановима народа највећма повлашћенога. Обе високе уговорнице обавезују се узајамно давати обостраним поданицима сваку олакшицу, сваку потпору и сваку трговинску корист, које природно потичу из таквог повлашћеног поступања те да се ако, у колико је могућно, развије и унапреди српска трговина у Русији и руска у Србији“.

Српски чиновници који су радили на састављању овог уговора још 9. децембра 1892. године саопштили су српском министру привреде: „Држимо да нико неће спорити важност уговора трговинског између Србије и Русије. Ако се ми и не можемо надати каквој ма-

теријалној користи, отуд, јер је Русија далеко, и јер су њене пијаце за наше производе за сад скоро, можда неприступачне, уговор нам диктује друга важнија потреба: потреба политичка. И мерећи ствар с те стране искључиво, ми налазимо да ваља изаћи на сусрет жељама и предлозима руске владе, али само до извесних граница и свакојак не испод концесија које смо учинили Аустро-Угарској и Немачкој.“

Обим трговинске размене између Србије и Русије, изражен у хиљадама рубаља, по руском извору у последњој деценији 19. века био је следећи.

Године	Увоз из Србије	Извоз у Србију
1891.	756	–
1892.	704	28.311
1893.	2.152	1.916
1894.	727	352.879
1895.	866	484.225
1896.	4.545	326.250
1897.	6.031	649.353
1898.	3.031	90.327
1899.	18.293	128.710
1900.	69.259	161.340
1901.	29.149	227.322

На списку роба које је Србија увозила из Русије налазило се 60 артикала, али тај број није био константан. Руски цар Александар III је 13. марта 1890. године поклонио Србији 75 хиљада пушака са 1.875.000 метака.

У циљу унапређења трговине на крају 19. века обе државе су организовале трговинске музеје (изложбе) и агентуре.